

خدمات کتابخانه دیجیتالی مؤسسه آماری هندوستان^۱

نوشته ام. کریشنا مرتی^۲
ترجمه دکتر سعید غفاری^۳

مقدمه

کتابخانه دیجیتالی، کتابخانه الکترونیکی، کتابخانه غیررسمی، و کتابخانه چندگانه بدون دیوار مفاهیمی هستند که کتابداران همواره و به طور همیشگی با آن روبه‌رو هستند. آرمز^۴ (۲۰۰۰) کتابخانه دیجیتالی را این‌گونه زیر تعریف می‌کند «مجموعه تنظیم‌شده‌ای از اطلاعات همراه با خدمات مربوط به آن، در محلی که اطلاعات در قالب دیجیتال در شبکه‌ای قابل دسترسی ذخیره شده باشد» (۱).

ترولی^۵ (۱۹۹۷) نیز معتقد است «کتابخانه الکترونیکی آرزوی مشترک کتابداران، ناشران، فناوران، و محققان در دستیابی به همه اطلاعات مورد نیاز در هر زمان و هر مکان است» (۴: ۲۲۱-۲۲۶).

کتابخانه‌های دیجیتالی کتابخانه‌های الکترونیکی‌ای هستند که تعداد زیادی از افراد استفاده‌کننده در نقاط مختلف جهان می‌توانند از طریق آنها به محتوای موضوعات

مختلف دسترسی داشته باشند. موضوع‌های الکترونیکی شامل تصاویر، نقشه، ویدئو، کاتالوگ، و فهرست‌های اطلاعاتی دولتی، تجاری، و علمی است.

وظیفه کتابخانه‌های دیجیتالی ایجاد و مدیریت منابع اطلاعاتی، انتقال آن به شبکه‌های جهانی، و [ایجاد امکان] استفاده مؤثر از اطلاعات توسط استفاده‌کنندگان به‌طور گسترده است (۲: ۲۲۷-۲۴۳).

کتابخانه دیجیتالی در مراکزی ایجاد می‌شود که خدمات خود را به صورت خودکار ارائه می‌دهند و کتابداران نقش جمع‌آوری‌کنندگان اطلاعات را دارند. در طول سالیان کتابداران کاتولوگ‌های عمومی قابل دسترسی را به صورت پیوسته معرفی کرده‌اند که اختصاراً آپک^۶ نامیده می‌شود. همچنین ارائه اطلاعات به صورت لوح فشرده، و اخیراً نیز، دستیابی از طریق اینترنت جزء برنامه آنهاست. کلیه این موارد باعث می‌شود که محیط کتابخانه مجازی و قابل دسترس برای همه ایجاد

1 . "Digital library services at the Indian Statistical Institute". *The Electronic Library*, Vol.23, No.2 (2005): 200-203.

2 . M. Krishnamurthy

4 . Arms

5 . Trolley

۳ . عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان
6 . Self-Service
7 . OPAC

شود. کتابخانه‌های دیجیتالی امکاناتی از قبیل دستیابی مساوی برای همه افراد، حذف فاصله مکانی و زمانی، و عرضه منابع و محتوای اطلاعاتی را برای همه افراد در اختیار قرار می‌دهد. برای ایجاد کتابخانه دیجیتالی واقعی فقط مجموعه دیجیتالی لازم نیست، بلکه همکاری کتابداران در جهت ایجاد منابع آزاد و قابل دسترس و توزیع اطلاعاتی نیز مورد نیاز است. همچنین به ایجاد ساختاری متحد و متشکل در جهت همکاری، راهنمایی و به‌کارگیری اطلاعات نیاز داریم. مؤسسه آماری هندوستان، که اختصاراً «ایزی»^۸ نامیده می‌شود، توسط دولت هندوستان مورد حمایت مالی قرار می‌گیرد و شعبه بنگلور آن یکی از سه مرکز مهم و اصلی است. ایزی در ۱۹۷۶ تأسیس شد. هدف آن پاسخ به نیازهای دانشگاهی و تحقیقی دانشجویان، مربیان، و استادان بود. این مؤسسه دارای یکی از بهترین مجموعه‌ها در زمینه آمار، ریاضیات، مهندسی کیفیت، مدیریت، و علم کتابداری و اطلاع‌رسانی در کشور هندوستان است. اخیراً این مؤسسه حدود ۲۷۰ مجله بین‌المللی در موضوعات مختلف را مشترک شده است. مجموعه کلی کتاب‌ها، موضوع‌های مرجع، گزارش‌ها، دایرةالمعارف‌ها، راهنماها، و لوح فشرده حدوداً شامل ۳۵,۰۰۰ موضوع است. کتابخانه به صورت خودکار است که باعث مدیریت بهتر و دستیابی ساده‌تر به اطلاعات توسط استفاده‌کنندگان می‌شود.

ساخت کتاب دیجیتالی در ایزی

اصطلاح کتابخانه دیجیتالی هم به سیستمی که دسترسی به منابع دیجیتال را میسر می‌سازد اطلاق می‌شود و هم به محتوای منابع (۵). کتابخانه ایزی از سال ۲۰۰۰ مجموعه دیجیتالی را تشکیل داده است. کتابخانه دارای مجموعه متنوعی است و ۲۷۰ عنوان ادواری، که از وب‌سایت‌های مستقل برای استفاده‌کنندگان گرفته شده، در آن موجود است. مانند دیگر کتابخانه‌ها، کتابخانه ایزی نیز انواع متنوع محتوای دیجیتالی را اجرا و مدیریت کرده و سپس ارائه می‌کند. اهداف کتابخانه‌های دیجیتالی شامل موارد زیر است:

- [اشاعه] اطلاعاتی که به صورت دیجیتالی درآمده و می‌تواند در تمام نقاط جهان در اختیار همه افراد قرار گیرد؛
 - بالا بردن کارایی و در اختیار قرار دادن اطلاعات برای استفاده کلیه افراد به صورت اقتصادی و مقرون به صرفه؛ و
 - سهولت استفاده از منابع اطلاعاتی در اینترنت.
- دروازه ورود به منابع و دستیابی به مجلات و کتاب‌ها در مرکز وب سایت ایزی در بنگلور^۹ قرار گرفته است و دارای خصوصیات زیر است:
- دستیابی به اینترنت با سرعت بالا؛
 - وجود ابزار و فناوری مناسب برای استفاده از منابع چاپی و الکترونیکی؛ و
 - استفاده از مجلات، کتاب‌ها، و دیگر منابع یادگیری.

از ۲۷۰ عنوان نشریه‌ای که ایزی مشترک است، ۲۰۰ عنوان هم به صورت چاپی در مجموعه وجود دارد. این نشریات الکترونیکی توسط ناشر تهیه و به قالب HTML تبدیل شده‌اند و در وب قابل دسترسی هستند. منابع اطلاعاتی در اینترنت به عنوان فایل‌های کامپیوتری به همراه آدرس و پروتکل (IP) مربوط ذخیره می‌شوند. پایگاه اطلاعاتی، جزئیاتی را در مورد ناشر و سال انتشار در اختیار قرار می‌دهد. اطلاعاتی نیز برای استفاده شبکه‌ای در دسترس می‌باشد که برحسب حروف الفبا و موضوع و عنوان طبقه‌بندی شده است.

منابع دیجیتالی

سرعت، صحت، درستی، و جدید بودن اطلاعات مهم‌ترین عامل در پاسخگویی مؤثر به نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان کتابخانه دیجیتالی است. کتابخانه دیجیتالی ایزی نیز (با نشانی: www.isibang.ac.in) در مورد مجموعه کتابخانه خود اطلاعات قابل دسترسی را در اختیار استفاده‌کنندگان قرار می‌دهد و بر روی منابع الکترونیکی تمرکز می‌کند. این اطلاعات توسط ایزی کسب شده و برای استفاده‌کنندگان در کتابخانه و در شبکه محلی اینترنت قابل دسترسی است. برخی از منابع اطلاعاتی دیجیتالی که استفاده‌کنندگان ایزی می‌توانند اطلاعات مورد نیاز خود را در زمان مناسب و با سرعت مناسب از طریق آن به دست آورند به شرح زیر است:

- نشریات پیوسته؛

- پیوندهای مفید در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی و ریاضیات با نشانی: (www.isibang.ac.ir/library)
- فهرست گاهنامه‌های کتابخانه بنگلور، فهرست اتحادیه اقتصادی، مدیریت، و کتابخانه علوم اجتماعی (www.isibang.ac.ir/library)
- کنسرسیوم کتابخانه‌های ایزی با شرکت الزویر^{۱۰} (www.isibang.ac.ir/library)
- اپک؛
- لوح فشرده (تعداد ۵۰۰ لوح فشرده از کتاب‌ها و نشریات)؛ و
- پایگاه اطلاعاتی اقتصادی PROWESS.

به کارگیری مجموعه

رشد اخیر کتابخانه‌های دیجیتالی از لحاظ تعداد و ابعاد، موضوع هماهنگی خدمات و مجموعه را مطرح کرده است. مهم‌ترین راهبردهای مدیریتی که امروزه کتابخانه‌ها در زمینه شبکه‌ها و منابع اطلاعاتی به کار می‌گیرند استفاده فزاینده از کنسرسیوم‌های خرید و مجوز دریافت منابع اطلاعاتی است (۳: ۱۹۸-۲۰۶).

بر همین اساس، قراردادی برای استفاده از انتشارات الکترونیکی علمی توسط ایزی با شرکت الزویر منعقد شده است. هدف اولیه کتابخانه از عقد این قرارداد، به اشتراک گذاشتن نشریات الکترونیکی در کتابخانه‌های مختلف کلکته، دهلی، و بنگلور بود. ایجاد شبکه در کلیه مراکز راه‌حلی بود که از طریق آن مشارکت در استفاده از منابع میسر می‌شد. به این ترتیب

کتابخانه‌های ایزی می‌توانند از دروازهٔ Elsevier Science Direct نشریات موردنظر را به صورت چاپی و الکترونیکی دریافت کنند.

به‌منظور تشریک مساعی و پیشرفت تحقیقات از طریق آشنایی با انتشارات الکترونیکی کنسرسیومی ایجاد شد. به‌کارگیری این پروژه موجب دستیابی به موارد زیر شد:

- یکدست کردن مجموعه‌ها توسط سه کتابخانه،

- دستیابی، جست‌وجو، و گشت‌زنی^{۱۱} و دیدن مقاله‌ها و متون تأیید شده، و
- چاپ (پرینت) و بارگذاری تعداد محدودی از مقالات، چکیده‌ها، و فصل‌هایی از کتاب‌های مورد تأیید.

نحوهٔ ارتباط کاربران

همان‌طور که قبلاً ذکر شد، کتابخانهٔ ایزی دستیابی به پایگاه اطلاعاتی Elsevier Science Direct را امکان‌پذیر کرده است. تعدادی از متون طوری طراحی شده که کاربر می‌تواند انواع اطلاعات مثل عنوان، ناشر، سال، و آی.اس.ای.ان. را به‌دست آورد. وقتی دنبال تحقیقی هستیم پایگاه اطلاعاتی علمی مستقیم را اصطلاحاً Science Direct می‌نامیم. این پایگاه فهرستی از عنوان‌ها و پیوندها با گونهٔ الکترونیکی مقاله را در اختیار ما قرار می‌دهد. سیستم ایزی شامل پیوندهای متصل به فهرست (منوی) اصلی است و این صفحات توصیفی از خدمات کتابخانه

را در اختیار قرار می‌دهد که کلیهٔ جوانب سیستم و ارتباط بین استفاده‌کننده و سیستم را نشان می‌دهد. کاربر با استفاده از گزینهٔ Option می‌تواند داخل مدرک موردنظر وارد شود. برای جلوگیری از اتلاف وقت با صفحهٔ خانگی^{۱۲} ارتباط مستقیمی وجود دارد. هنگامی که استفاده‌کننده بر روی آیکن خدمات (سرویس) کلیک می‌کند بر روی منوی مربوط به اطلاع‌رسانی چهار سطح دیده می‌شود:

۱. صفحهٔ مقدمه یا معرفی که به کاربر امکان می‌دهد تا بتواند اطلاعات مناسب را انتخاب کند،
۲. منوی اصلی که کاربر می‌تواند نوع اطلاعات را از آن انتخاب کند،
۳. منوی فرعی که موضوع‌های مربوط به عنوان را مشخص می‌کند، و
۴. صفحهٔ اطلاعات^{۱۳} که اطلاعات لازم را در مورد جزئیات عنوان در اختیار کاربر قرار می‌دهد.

نتیجه‌گیری

در یک دورهٔ یک ساله در برنامه‌های کنسرسیوم مراکز دیجیتالی در کتابخانه‌های ایزی پیشرفت چشمگیری وجود داشته است. حضور اطلاعات در اینترنت در این زمینه، به‌همراه رشد دائمی منابع کتابداری باعث تشویق کتابداران در استفاده از فناوری اطلاعات دیجیتالی شده و در نتیجه، سرویس‌های اطلاعاتی بهتری را در اختیار

11 . Browse

12 . Home page

13 . Information page

3. John, W. "Managing licensed networked electronic resources in a university library". *Information Technology and Libraries*, (Dec.1998): 198-206.

4. Trolley, J. H. "Digital library partnerships: the issues and challenges". *Serials Librarian*, Vol.31, No.1/2 (1997): 221-226.

5. Wilson, R.; Landoni, M.; Gibb, F. "Guidelines for designing electronic books". *6th European Conference, ECDL Rome, Italy*, 2002.

قرار داده است. این اطلاعات دیجیتالی افراد بیشتری را قادر ساخته تا بتوانند اطلاعات مؤثرتر و بهتری در اختیار استفاده‌کنندگان قرار دهند.

منابع

1.Arms, W. Y. *Digital Libraries*. Cambridge, MA: MIT Press, 2000.

2. Borgman, C. L. "What are digital libraries?CompetingVisions".*Information Processing and Management*, Vol.35, No.3 (1999): 227-243.

